

א. מסכת ראש השנה דף כא/ב

רב ושמואל חד אמר חמישים שערי בינה נבראו בעולם וכולן ניתנו למשה חסר אחד שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים.

רש"י

חמישים שערי בינה כו' - סיפיה דהאי קרא דרשי רב ושמואל (תהלים יב, ז) אַמְרוֹת ה' אַמְרוֹת טְהוֹרוֹת כְּסָף צָרוּף בַּעֲלִיל לְאָרֶץ מְזַקֵּק שְׂבַעֲתָיִם, מזוקק שבעתים שבע שביעיות, והם חמישים חסר אחת שנמסרו למשה, למדנו שחמישים נבראו, שהרי מעט נחסר מאלהים:

ב. ר"ן | נדרים דף לח/א

חוץ מאחת - ידיעת הש"י על אמיתתו, כדכתיב ותחסרהו מעט מאלהים.

ג. רמב"ן | הקדמה לתורה

אמרו רבותינו חמישים שערי בינה נבראו בעולם וכולם נמסרו למשה חוץ מאחד שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים. יאמרו, כי בבריאת העולם חמישים שערים של בינה, כאילו נאמר שיהיה בבריאת המחצב שער בינה אחד בכחו ותולדותיו, ובבריאת צמח האדמה שער בינה אחד, ובבריאת האילנות שער אחד, ובבריאת החיות שער אחד, ובבריאת העופות שער אחד, וכן בבריאת השרצים ובבריאת הדגים, ויעלה זה לבריאת בעלי נפש המדברת שיתבונן סוד הנפש וידע מהותה וכוחה בהיכלה, יגיע למה שאמרו גנב אדם יודע ומכיר בו נואף אדם יודע ומכיר בו נחשד על הנידה יודע ומכיר בו. גדולה מכולן שמכיר בכל בעלי כשפים, ומשם יעלה לגלגלים ולשמים וצבאיהם, כי בכל אחד מהם שער חכמה אחד שלא כחכמתו של חבירו, ומספרם ומקובל להם ע"ה שהם חמישים חוץ מאחד. ואפשר שיהיה השער הזה בידיעת הבורא יתב' שלא נמסר לנברא. ואל תסתכל באמרם נבראו בעולם כי על הרוב ידבר והשער האחד לא נברא. והמספר הזה רמז בתורה בספירת העומר, ובספירות היובל, כאשר אגיד בו סוד בהגיעי שם ברצון הקב"ה:

ד. רבנו בחיי | ויקרא פרק כה

(ח) שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתות השנים וגו'. מה צורך להוסיף ולומר והיו לך וכי לא היינו יודעים שמספר שבע שנים שבע פעמים הן תשע וארבעים שנה, אבל יתכן לומר בסוד הענין כי בא הלשון בסיפור המצוה המעולה הזאת לבאר על ההווה ולרמוז על העתיד, כי המספר הראשון רמז למצות היובל שהם ארבעים ותשע שנה ושנת החמישים קודש, ולכך הזכיר בו וספרת לשון ספירה, והמספר השני רמז ליובל הגדול שהוא סוף כל ימי העולם אשר הויתו ארבעים ותשעה כי מספר ארבעים ותשע בימים ובשנים ובאלפים ובשערי הבינה שנמסרו למשה הכל ענין אחד, ירמוז לזמן עמידת העולם וקיומו, כנרמז בתחילת קהלת (א, ד) והארץ לעולם עומדת, והוא עולמו של יובל העולם, וזהו סוד חמישים שערי בינה נבראו בעולם וכולן נמסרו למשה חוץ מאחד, שנאמר (תהלים ח, ו) ותחסרהו מעט מאלהים:

ביאור זה כי למדו בכל אלף ואלף שער בינה אחד, והודיעו כל ההויה מראש ועד סוף חוץ מן היובל קודש שהוא שער החמישים הפנימי של בינה, וזהו ותחסרהו מעט מאלהים, והשער ההוא קראו מעט לרוב דקותו ופנימיותו משערי אלהים שהוא הבינה, ולכך הזכיר במספר אלף שנה כמספר הזה, והיו לך, לשון הויה, ועוד הוסיף ואמר ימי כי כל ימי העולם מספר לך ועל זה אמר והיו לך ימי. ולזה רמז דוד המלך ע"ה באומרו (שם קמה, יג) מלכותך מלכות כל עולמים, ומקרא מלא הוא דבר צוה לאלף דור (שם קה, ח), כי דור כמו עולם וזהו חמישים שנה, ובא הרמז במלת כל ובמלת לך כי הכל כוונה אחת, וזה מבואר:

שעשה הקב"ה זכרון בעולם שידעו דורות העולם שבא מבול לעולם שכן כתיב (תהלים קיא, ד) זכר עשה לנפלאותיו. פי' מדרש זה שבא לפרש למה אמר דוקא יעשו עץ גבוה חמשים אמה לכך אמר שהעץ הזה נשאר מתיבתו של נח כי המבול בא לשטוף את כל העולם ונח היה ניצל ע"י התיבה שארכה חמשים אמה, וזה כי העולם מגיע עד מ"ט כמו שהתבאר לעיל וכל העולם היה נשטף בימי המבול, והיה העולם מקבל הצלה מן שער החמשים שהוא על העולם ומפני כך היתה התיבה שהיה ע"י הצלתו של נח חמשים אמה.

ואמר מפני שהש"י עשה זכר לנפלאותיו וכו' פי' כי הש"י כאשר עושה נס ושנוי בריאה בעולם אף אחר שעבר הנס סוף סוף מאחר שהיה הנס בעולם אי אפשר שלא יהיה נשאר רושם בעולם מאחר שממשם היה הצלת נח, ור"ל אף כי אין הנהגת העולם אחר המבול כמו שהיה במבול שהיה הצלתו של נח משער החמשים מ"מ הש"י עשה זכר לנפלאותיו ויש כאן דבר מה מאותו כח עוד בעולם, ולפיכך אמר המן שהוא אדם יחידי פרטי והוא מקבל כוחו ממנו ואמר שמצא נסר א' שהיה מתיבתו של נח ר"ל כח מה שהיה בהצלתו של נח כי האדם שהוא פרטי כמו המן מקבל כח זה והוא דבר מה בלבד ואמר המן כי הוא מוכן ביותר לקבל כח זה מפני כי בנו של המן היה הגמון בהררי אררט שהיה התיבה נחה עליו ולכך הוא מוכן לקבל זה הכח ביותר ואמר שבשביל זה יש בו כח אלקותו ובו יהיה גובר על מרדכי. והיה העץ נשאר מן התיבה ר"ל כי נשאר דבר מה בעולם מן הצלתו של נח וראה לזה כי אחר המבול נשבע שלא להביא עוד מבול ודבר זה אינו מצד עולם הזה שהרי בא מבול לעולם מצד עולם הזה רק כי נשאר דבר זה משער הנ' ואם היה משם הצלתו של נח כ"ש שלא יבא עוד המבול על העולם ולכך אמר המן כאשר ראה ולכך אמר המן כאשר ראה גודל הצלחתו כי כח שלו מגיע עד שער החמשים ובשביל כך עשה עצמו ע"ז ולכך אמרו יעשה עץ גבוה חמשים אמה ולפיכך כתיב (אסתר ג, א) וינשאהו מעל כל השרים שהיה מנשאו אותו עד מספר כל שהוא חמשים ובוזה עשה אותו ע"ז כמו שהתבאר למעלה דבר זה.

ויראה כי על זה רמז בשמו נו"ן בסופו של המן שרצה להגיע עד שער החמשים, והוא אדם שמספר אדם מ"ה ונקרא המן בפרט אדם כמו שדרשו עליו לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם ולא מלך זה המן, וראוי שיקרא אדם מפני שרצה לעשות עצמו אלוה והוא אדם היה רוצה להגיע עד שער החמשים וזה הוא, ולכך הגיע לו המיתה לגמרי. ואפילו משה לא הגיע אל שער החמשים שנאמר (תהלים ח, ו) ותחסרהו מעט מאלקים, ודי בזה.

יש לך לדעת בענין זה כי דבר עמוק הוא זה, כי המן היה חושב כי מעלתו כ"כ גדולה עד שעשה עצמו ע"ז, וידוע כי אף מרע"ה נאמר עליו (ראש השנה כא, ב) מ"ט שערי בינה נבראים בעולם וכולם נמסרו למשה שנאמר (תהלים ח, ו) ותחסרהו מעט מן האלקים כי שער חמישים לא נמסר לאדם. כי העולם הזה נברא בז' ימים וכאשר אתה משלים שבעה דהיינו לעשות מרובע אחד שהוא שבעה הוא מ"ט, ושער הנו"ן עצמו לא שייך לעה"ז. והמן שעשה עצמו ע"ז אמר כי יש בו ענין אלקי ולכך יש לו שייכות לשער החמישים, ולפיכך אמר יעשו עץ גבוה חמשים להודיע כי מיתתו של מי שעשה כנגדו הוא בא משער הנו"ן שמגיע שם המן. וכך אמרו לו יועציו כי כאשר יהיה העץ גבוה חמשים אז תוכל להיות גובר עליו כי גדולה שלך הוא משער חמשים כי יש בך אלקית אשר שייך לו החמישים. ומפני כי עשה עצמו שהוא שייך למספר חמשים ומי שעשה כנגדו בא לו המיתה משער החמשים ולכך אמרו יעשו עץ גבוה חמשים.

ומפני כי היה לעלות עד המדריגה החמשים מה שלא שייך לאדם לכך דבר זה היה מיתתו כי אין מגיע לשם האדם ובשער הזה ההעדר אל האדם כי אין לו מציאות שם בשער החמישים. ולכך כאשר המן היה מגביה עצמו ועשה עצמו אלקית לומר שהגיע לשם - דבר זה היה העדר שלו ומיתתו ולפיכך נתלה על עץ גבוה חמשים.

ובמדרש (ילקוט שמעוני אסתר סי' תתרג) אחר הדברים האלה גדל המלך את המן אמר ר' עקיבא עד היכן גדלו עד עץ של חמישים אמה שנאמר ויעשו עץ גבוה חמשים אמה מעל כל עד דתחמניה תלוי על חמשים אמה כף עשרין ל' תלתין הרי חמשין, ופי' זה כי גדלו המלך מעל כל השרים שעשה אותו אלקות וזהו דכתיב (אסתר ג, א) מעל כל השרים ודבר זה היה בעצמו גורם לו המיתה והתליה על עץ חמשים אמה. וזה שאמר עד היכן גדלו עד שיעשו עץ גבוה חמשים אמה כלומר כי אחשוורוש היה מגביה את המן עד שער החמשים כאשר עשה אותו ע"ז ואין אדם מגיע לשם בעולם הזה וכאשר הגדיל אותו עד שם משם מתחייב לו התליה וההעדר שלא יהיה נמצא כי אין לאדם מציאות עם שער החמשים. וזה שאמר שהגדילו עד יעשה עץ גבוה חמשים אמה והבן הדברים האלו מאוד כי הם עמוקים.

ובמדרש (ילקוט שמעוני אסתר סי' תתרג) עץ גבוה נ' אמה והיה המן חוזר ומבקש קורה של נ' אמה ולא מצא אלא קורה שהיתה בתוך ביתו לפי שהיה בנו פרשנדתא הגמון בקרדוניה ונטל נסר אחד מתיבתה של נח שהיה ארכו של נסר נ' אמה,